

UNITÁRIUS ÉLET

XLII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

1988. MÁJUS—JÚNIUS

Emlékezés dr. Iván Lászlóra, halálának ötvenedik évfordulóján

1938. május 7-én reggel fél nyolekor hunyta le szemét örökre az unitárius teológia egyik nagy alakja, dr. Iván László. A „bibliás ember” — ahogyan József Miklós nevezte őt — egyetlen mondatban foglalta össze élete értelmét.

„Rendíthetetlen hittel megyek Isten felé” — mondta nővérének, aki az utolsó pillanatig vele volt a III. kerületi családi házában. Az élet teljességének gondolata jut eszünkbe, ha felfigyelünk arra, hogy ennek a kiváló embernek ugyanesak a III. kerületben indult el életútja 1900. július 27-én.

A római katolikus vallású szülők, Janesi Mihály és Nyers Róza, József főherceg margitszigeti birtokának személyzetéhez tartoztak, akárcsak a nagyszülők. Amikor a főherceg 1901-ben eladta a szigetet a fővárosnak, a család Újpestre költözött, ahol 1937-ig éltek. A hűséges szolgálatért járó kegydíj lehetővé tette, hogy Janesi Mihály egy tisztító üzem tulajdonosává váljék és így biztos egzisztenciát, megfelelő tanulási lehetőséget teremtsen családjának, gyermekeinek.

Iván László az elemi iskola elvégzése (1906—1910) után az újpesti Könyves Kálmán állami fiúgimnázium tanulója lett. Itt kapta meg színjeles érettségi bizonyítványát 1918. június 19-én.

Már a gimnáziumi tanulmányok során kitűnt diák társai közül nyugtalan, örökké jobbat kutató szellemével. Osztályfőnöke, Visky Károly ezt azzal viszonzta, hogy felhívta figyelmét az unitárius vallásra. A 17 éves fiatalember olyan lendülettel vetette magát a vallási igazságok kutatásába, hogy még az ekkor a román fronton hareoló édesapjának is csak erről tudott írni.

A Biblia és az unitárius vallás gondolatainak megértése vezette végül ahhoz a kérdéshez, hogy unitáriussá való áttérési engedélyért folyamodjon édesapjához. Janesi Mihály türelemre intette gyermekét, s mivel az akkori világpolitikai helyzet lehetetlenné tette, hogy teológusnak adja Kolozsvárra, a budapesti Pázmány Péter Tudomány Egyetemre iratta be a tehetséges ifjút, 1918-ban.

Iván László két félév magyar—latin—francia és hat félév földrajz—történelem szaktárgyakhoz tartozó kollégiumok lehallgatása után, 1922. június 23-án abszolvált kitűnő eredménnyel.

Egyetemi tanulmányai alatt 1921. február 17-én, lelkiismerete szavára hallgatva áttért az unitárius egyházba, amelynek hittételei már érdeklődésének középpontjában álltak. A nemzetközi viszonyok javulása lehetővé tette, hogy teljesüljön nagy álma. 1922. november 21-én beiratkozott a Kolozsvári Unitárius Teológiai Akadémiára rendes hallgatónak, visszautasítva egy Cholnoky professzor által felkínált tanársegédi állást Budapesten.

Az ifjú teológus az első két évben otthon tanult és évenként járt vizsgázni. Az alapvizsga letétele után, 1924 őszén internátusba ment Kolozsvárra, hogy szakvizsgával fejezze be tanulmányait. Súlyos, később halálát okozó betegsége itt jelentkezett először, ez azonban nem akadályozta meg abban, hogy változatlan szorgalommal tanulva, színjeles eredménnyel szerezze meg a lelkészsképesítő oklevelet 1925. június 24-én.

Betegsége okozta, hogy kiváló tanulmányáért járó kétéves oxfordi ösztöndíjából csak két hetet tudott igénybe venni.

Az egyházi munkába való rendszeres bekapcsolódása 1927-ben történt, amikor József Miklós püspöki vikárius a rákospalotai hittanecsoport vezetésével bízta meg. Ez év szeptemberében lett a székesfőváros alkalmazottja, az unitárius egyház kinevezett hitoktatójaként. Néhány hónap telt el, amikor Ferencz József püspök lelkésszé szenteli, november 6-án a kolozsvári nagytemplomban.

Öröme ekkor teljes volt. Hozzáfoghatott a tanításhoz, amit mindig is szeretett volna és azt taníthatta, amivel lelke tele volt, vallási igazságokkal. Lankadatlan szorgalma azonban tovább űzte, hajtotta a tudomány igazságát kutató útján és miközben tanított, tanult is. Végleg befejezte hiányzó egyetemi éveit, szakvizsgát tett, majd a Trefort utcai mintagimnáziumban a szük-

séges gyakorlatot is megszerezte. 1929. május 27-én letette a pedagógiai vizsgát és középiskolai tanári oklevelet kapott. Ezt követően — továbbra is munkája mellett — filozófiát hallgatott a Pázmány Péter Tudományegyetemen, mert nem szaktárgyainak egyikéből, hanem gondolkozásának lényegéből, filozófiából kívánt doktorálni.

A budapesti egyetem filozófia professzorai katolikusok voltak. Ezért a református vallású, pécsi Erzsébet Tudományegyetem filozófia tanáránál jelentkezett. Ez a kiváló tudós, dr. Nagy József adta a disszertáció témáját is, melynek címe a „Misztikus intuíció” volt. A kimerítő munka és lelki elmélyedések után megírt dolgozat meghozta gyümölcsét. Nemesak az 1931 júniusában elnyert doktori címet, hanem azt a széles körű nyilvánosságot is, mely munkájával kapcsolatosan megjelent a szakirodalomban, többek között a Keresztény Magvető hasábjain is.

Tudományos munkássága mellett Iván László minden idejét egyházára fordította. Pethő István, akkori másik hitoktató lelkész társával együtt tanították az ifjúságot az unitárius vallás igazságaira. Ők rendszeresítették először az ifjúsági Istentiszteleteket, ahol sok fiatal hallgatta Iván László nagy pedagógiai és teológiai tudással, valamint mély hittel előadott prédikációit. Iván László egyik lelki vezetője volt a 345-ös számú János Zsigmond eserkész-esapatnak is.

Bibliai alapokon nyugvó útmutatásai alapján kezdtek meg a gyermek istentiszteletek rendszeres megtartását is, meghozzá laikusok bevonásával. Ugyanesak egyik szervezője volt a húsvéti áhítatoknak és a legendássá vált dunabogdányi és nógrádverőcei konferenciáknak is.

Gazdag irodalmi munkássága már 1923-ban megkezdődött, amikor első írásai megjelentek az akkor alig egy éves Unitárius Értesítőben. 1931-ben az újság felelős szerkesztője, egy évvel később pedig főszerkesztője lett. A lap eredményes kiadása lehetővé tette, hogy újabb publikációk jelenjenek meg, melyek a „Mai füzetek” címet kapták. Az első füzet megírása az ő nevéhez fűződik.

Ebben a „Korunk lelki válsága” című tanulmányában a vallásos megújulásért folytatott küzdeletről ír. Részletesen elemzi a történelmi egyházak túlzott egyháziasságba torkollt hibáit és felvázolja az utat, mely visszavezet az igaz vallásossághoz. Ez az út pedig nem más, mint a szeretet gyakorlása. Mert „a szeretet elve túl van minden emberi változáson, mert az nagyobb és felségesebb igazság, sem mint azt bármely világnézeti változás megváltoztathatná”.

1936-ban jelenik meg először az unitárius évkönyv, melyben éppúgy mint az Unitárius Értesítő 1934—35. számaiban, valamint a kolozsvári Unitárius Közlönyben, Bibliát magyaráz.

Ezek a „Bibliás” névvel írt magyarázatai, ma már felbecsülhetetlen értékei az unitárius teológiának, s egyben megvilágítják Iván László gondolkodásának Bibliára alapozott lényegi elemeit. Számára az evangéliumok, különösen is a szinoptikusok voltak fontosak. Megállapítja, hogy míg Márk a tettek evangéliumát írta meg, addig Lukács az egyetemes szeretetről beszél elsősorban. Iván László lelkére ez utóbbi evangélium jézusi lángolása hatott leginkább, mely egyéb munkáiban is kifejezésre jutott.

Ez a lángolás vezette akkor is, amikor a világnézetek válságáról és a vallási igazságról írt. Iván László látta, érezte, hogy kora lelki, szellemi válságban van. Az új és új világnézetek között megpróbálta megtalálni az örök igazságokon alapuló, evangéliumi élet formáját. „Világnézetünk válsága és a valósi igazság” e tanulmányában a Jézusban tetet öltött pozitív kinyilatkoztatás transzcendenciája és az efelé vezető intuitív szeretet kölesönös egymásra hatásáról ír. Megállapítja, hogy a tökéletességnek ez az útja, a liberális teológiában lelhető fel, amely az útkéntélyek kultusza helyett az igazságot tekinti egyedüli értékmérőnek az emberi életben.

Az isteni kinyilatkoztatás a kiindulópontja „Régi igazságok új köntösben” e értekezésének

is. A Jézusban megnyilvánult isteni kinyilatkoztatás minden emberben működik. És ez a működő erő, amely képessé teszi az embert arra, hogy Istentől kapott és Jézusban példaként eléállított feladatát — a tökéletesedést — el tudja érni. Ebben a munkájában olvashatjuk a kereszt fogalmának talán legszebb unitárius értelmezését, mely a Farkasréti temetőben lévő sírjának felirata is: „Számunkra a kereszt az élet értelmének, az önzés legyőzésének és az áldozatos élet diadalának nagy és szent jelképe.”

Konferenciákon tartott beszédeiben — melyek nyomtatásban is megjelentek — lelkesítő erővel szól az ifjúság újszerű Isten-kereséséről és megállapítja, hogy a felerősödő nemzeti eszmének mindig a vallás örökéletű igazságaihoz kell alkalmazkodnia. Így a cél, egy nemzet felemelése, milliók sorsának megjobbítása csak a legnagyobb érték, a lélek szellemiségének művelésén keresztül érhető el.

1935-ben jelent meg munkásságának egyik legfőbb eredménye, „Dávid Ferenc a szellem tudományi lélektan tükrében” e tanulmánya, melyet először folytatásokban közölt a Keresztény Magvető. Ebben a munkájában mindenekelőtt tisztázza Dávid Ferenc helyét a szellemtudományi lélektan kategóriái között, mégpedig a negáció útján. Részletes bizonyítása, melyet különböző felekezeti szerzőkkel szemben folytat, világossá teszi, hogy valóság alapító püspökünk nem lehetett teoretikus lélek. Példaként állítja elének ennek az embernek a képét, aki a kapott új tanok által új élmények részesévé tudott válni. A felismert igazságokat magáévá tette, átélte és bizonyosságot tett arról, hogy azoknak értékeit mindeneknél, még a földi életnél is fontosabbnak tartotta. Külön foglalkozik Dávid Ferenc íásaival, melyekből nyilvánvalóvá válik, hogy mély hite mennyire a Bibliából táplálkozott.

Iván László ezen munkájának éppen az adott aktualitást, hogy Dávid Ferencet példaként állította mindenki elé egy olyan világban, ahol az anyagiasság és a közömbösség az úr. Nem kétséges, hogy Iván Lászlóra miért hatott ilyen mértékben Dávid Ferenc élete. Az a lángoló keresés, az igazságnak az a lankadatlan kutatása, az Istenben való mély hit és a mindenek fölött való evangéliumi élet gyakorlása volt az ő lelkének mozgatója is.

Egyre súlyosbodó betegségével az utolsó percig küzdve kiáltott egyháza népéhez. Teológiai munkássága mérföldkő a mi unitárius teológia történetünkben, élete pedig felkiáltó jel, mely arra figyelmeztet, hogy bárhová vet bennünket az élet, bármilyen körülmények között kell sorsunkat elviselni, fő célunk elérése, a jellembeli tökéletesedés útja nyitva áll előttünk.

Dr. Iván László ötven évvel ezelőtt távozott közülünk. Emlékét kegyelettel őrizzük.

Orbók Attila

De falsa et vera unius Dei...

Dávid Ferenc és Blandrata György ismert latin nyelvű munkája most jelent meg a könyvhét alkalmából az Akadémiai Kiadó gondozásában. A kötetet még az azóta elhunyt dr. Dán Róbert professzor szerkesztette és Pirnát Antal írt hozzá előszót.

A kiadvány a „Bibliotheca Unitariorum” közös magyar—holland alapítvány második kötete.

Ebből az alkalomból érkezett hazánkba Prof. Dr. Jan van GOUDOEVER az alapítvány elnöke, holland testvéregházunk a Remonstráns Testvériség jeles képviselője.

Goudoever professzor, aki a duisburgi egyetemen oktat, 1988. máj. 27-én az Akadémia Irodalomtudományi Intézetében az új kötetrel kapcsolatban tartott előadást.

Május 28—29-én a neves tudós egyházunk vendége volt, s a vasárnapi istentiszteleten Orbókné Szent-Iványi Ilona lelkész nő tolmácsolásában értékes prédikációt hallhattunk tőle.

IARF WORLD CONGRESS BUDAPEST 1990

The International Association for Religious Freedom (IARF) is looking forward expectantly to its World Congress 1990.

At its last IARF Congress, 1987 at Stanford University in California, Bishop Joseph Ferencz (IARF Council member) conveyed on behalf of the Unitarian Church in Hungary the invitation to convene the 1990 Congress in Budapest. Before then, extensive preliminary negotiations had already been conducted between the IARF Secretariat in Frankfurt, the Church and convention planners in Budapest.

"Budapest 1990" will be a milestone in the history of IARF. Only in 1927 had an IARF Congress been held in east central Europe, in Prague. Budapest would also be the first IARF Congress to be convened in a socialist country; this demonstrates the role of IARF as a bridge builder between cultures, religious traditions and social systems.

IARF, founded 1900, is the oldest interfaith organization in existence. The initiative stemmed foremost from Unitarian and liberal Protestant communities. But also one of its co-founders was the Indian religious and social reform movement Brahma Samaj, organized in the early 19th century.

Still, IARF's roots reach even deeper through its member groups. In Europe the oldest group is the Hungarian speaking Unitarian churches, dating back to the Protestant Reformation of the 16th century. While the majority of these churches is located today in Romania, the churches in Hungary are part of this remarkable spiritual heritage of IARF. Besides these significant IARF-European roots, Budapest and Hungary at large have a famous history, culture and fascination of their own which is appreciated the world over.

When IARF's Congress assembles in Budapest it will represent a World Community of Religions of 53 member groups in 20 countries representing faith traditions from all continents, thus constituting an ecumenism of world religions.

The common ground for IARF, transcending all cultural and theological diversities, is the common commitment to spiritual openness, to constructive dialogue, to interreligious cooperation, culminating in a concrete social service network and a commitment to peace.

"Peace" thus emerges as IARF's most important concern. A peace which overcomes ignorance, misunderstanding, a hatred that leads to an economically destructive arms race with the ultimate threat of a nuclear holocaust.

Out of this urgent sense of social responsibility, IARF is engaged in helping to create a world which offers support for those in need and hope for the 21st century. Its World Congress 1990 will once again be a platform for this common resolve, IARF's worldwide encounters and Congresses are instruments of consciousness-raising and of constructive opinion-making. They are direction-giving for its members and, through them, affecting their larger social environment.

Rather than advocating a theological and philosophical exclusivism, IARF stands for outreach beyond its own membership parameter. Thus again at Budapest the World Council of Churches, the Vatican, the Christian Peace Conference, the World Conference on Religion and Peace and other religious and secular organizations sharing the same basic values of justice and peace will be invited to join in the larger community of people of good will.

The preparations for 1990 are underway. The invitations have gone out to all parts of the world: "See you in Budapest!".

Diether Gehrman

Rev. Diether GEHRMANN

IARF VILÁGKONGRESSZUS BUDAPEST 1990

Az International Association for Religious Freedom (IARF) „Szabadelvű Vallások Nemzetközi Szövetsége” — várakozással tekint az 1990-es budapesti világkongresszusa elé.

A legutóbbi IARF kongresszuson, 1987-ben Kaliforniában a Stanford Egyetemen Ferencz József püspök (aki az IARF tanácsának tagja) a Magyarországi Unitárius Egyház nevében meghívta a jelenlevőket az 1990-es budapesti kongresszusára. Ezt megelőzően már széles körű előkészítő tárgyalások folytak Budapesten az IARF frankfurti titkársága, a magyarországi egyház és a rendezvény szervezői között.

„Budapest 1990” mérföldkő lesz az IARF történetében. Kelet-Közép Európában mindössze egyetlen alkalommal tartottak IARF kongresszust 1927-ben Prágában. A budapesti lesz az első kongresszus, melyet szocialista országban rendeznek. Ez is demonstrálja az IARF-nek azt a szerepét, amelyet hídépítőként tölt be kultúrák, vallási hagyományok és társadalmi rendszerek között.

Az IARF, melyet 1900-ban alapítottak az amerikai unitárius egyház fennállásának 75. évfordulója alkalmából egyike, a legrégebbi vallásközi szervezetnek. A kezdeményezés unitárius és liberális protestáns egyházaktól származott, de az alapító tagok egyike volt a XIX. század elején alakult Brahma Samaj. Ez indiai vallási és szociális reformmozgalom, melynek legismertebb tagja Rabindranath Tagore, a Nobel-díjas költő és író volt.

Az IARF gyökerei melyre nyúlnak vissza taggyűlésein keresztül. Európában a legrégebbi csoport a magyar anyanyelvű unitárius egyház, mely a XVI. századi protestáns reformáció idejében keletkezett, az akkor önálló erdélyi fejedelemségben. Minthogy ezeknek az egyházközségeknek többsége ma (1918 óta) Romániához tartozik, a magyarországi egyházközségek önállóan tagjai az IARF eme jelentős szellemi örökségének. Az IARF-nek ezen jellegzetes európai gyökerein túlmenően, világszerte elismert Budapest városa, s egyáltalán Magyarország kiemelkedő történelme, kultúrája és vonzereje.

Amikor az IARF kongresszus összeül Budapesten, képviseli 20 országból 53 tagcsoport vallási világgözeget, valamint kontinensek vallási tradíciót — megvalósítva egyes világvallások ökömenizmusát.

Az IARF közös alapja — áthidalva minden kulturális és teológiai nézetkülönbséget — a közös elkötelezettség a lelki nyíltság, az építő dialógus a vallások közötti együttműködés tekintetében, ami végül egy konkrét szociális segítségnyújtó hálózatban és a bekezdett való elkötelezettségben esücsösodik ki.

Az IARF legfontosabb gondja a béke, mely úrrá lesz a tudatlanság, a félreértések, valamint a gyűlölködés felett ami a gazdaságilag destruktív fegyverkezési versenyhez vezet, a nukleáris pusztulás végső fenyegetésével.

Társadalmi felelősségérzetétől vezettetve az IARF elkötelezi magát, hogy segít létrehozni egy olyan világot, mely támogatni tudja a rászorulókat és reménységet ad a XXI. századra. Az IARF világszerte megtartott találkozói és kongresszusai eszközei a tudatképzésnek és a konstruktív véleménynyilvánításnak, irányt mutatnak tagjainknak és így hatást gyakorolnak a szélesebb társadalmi környezetükre.

A teológiát és a filozófiát kizárólagosság támogatásán túl az IARF küzd az egyes taggyeházak egységéért. Reméljük, hogy kongresszusunkat üdvözölni fogják az: Egyházak

Világtanácsa, a Vatikán, a Keresztyén Békekonferencia, a Vallás és Béke világkonferenciája és más vallási szervezetek, akik ugyanúgy küzdenek az igazság és a béke alapvető értékeiért, csatlakozva a jóakarató emberek nagyobb közösségéhez.

1990-re az előkészületek megkezdődtek: a meghívások elmentek a világ minden részébe — „Viszontlátásra Budapesten!”

Dieter Gehrmann
angolból fordította:
dr. Nyiredy Szabolcs

JÜRGEN MOLTSMANN AZ ÖKOLÓGIAI REFORMÁCIÓRÓL

(*Evangelische Kommentare* 1988/1, 35–38.)

Jürgen Moltmann, a neves tübingeni evangélikus teológus az *Evangelische Kommentare* idei első számában az ökológiai reformációról és az egyház társadalmi hivatásáról, elkötelezettségéről értekezik. Nincs terünk a gondolatmenet teljes közlésére, ezért csak a tanulmány tételmondatainak és legfontosabb állításainak az ismeretetésére szorítkozunk.

Az értekezés azt a kérdést szegezi az olvasónak, hogy vajon képesek-e a keresztények a „reménység látomását” nyújtani a világnak? A keresztényeknek egy plurális társadalomban már nincs joguk mindenki nevében beszélni, de mindenkinek joga van a keresztények üzenetét meghallani, meghallgatni. Amikor a keresztények a társadalom jövőjéről szólnak, akkor abból a tapasztalatból indulnak ki, ami őket kereszténnyé tette. A társadalmi elkötelezettség tanúság Krisztus mellett, és az egyház politikai felelősége az isteni megbízatás legbensőbb magvából származik. Az egyház nem csupán Isten igazságosító és béke-teremtő cselekedetének a műve, hanem a cselekedetek eszköze is.

Az isteni megbízatás kettős feladatot ró az egyházra: egyfelől fel kell lépnie az igazságosságért, másfelől a társadalmi békéért.

Az emberiség az igazságot teljes egészében Istennek köszönheti. A keresztény minél tisztábban látja Isten igazságosságát, annál jobban szenved az igazságtalanságtól. Minél jobban ismeri az egyház saját társadalmi környezetét, annál hatékonyabban képes előmozdítani az isteni igazságosság érvényesülését a társadalomban. Ennek az állításnak — szögezi le a szerző — semmi köze sincs azokhoz a próbálkozásokhoz, amelyek az „egyház átpolitizálására” törnek. Sokkal inkább a felelősség az alapja, amelylyel minden keresztény tartozik az Úrnak és Krisztusnak.

A keresztények az új teremtés jövőjét tekintik elsődlegesnek. Az Igazság és Szabadság birodalmában nem merő opotimizusból hisznek, hanem mert ez az Istenbe vetett hit alapja. Bizonyára nem fogjuk megvalósítani itt, a földön az Igazságosság birodalmát, de feladatunk, hogy javulást — héberül Tikkun-t — hozzunk a világba. A szegénységnek nem a tulajdon, hanem a közösség az alternatívája; mert a közösségben mindenki gazdag (barátokban, testvérekben, segítőtársakban). A szolidaritás erőssé lesz ahhoz, hogy saját kezünkbe vegyük sorsunk irányítását.

Az emberi közösség csakis akkor emberi, ha azt igazságosnak érezzük. De mi az igazságosság? Bibliái értelemben először is hűség a közösséghez, valamint felebarátaink személyes elfogadása, elismerése.

Moltmann előbbi megállapításait egy programjavaslat követi. Azt javasolja, hogy a túlcentralizált társadalmakat ismét decentralizálni kell. Célszerűnek látszik visszatérni a kis helyi közösségekhez, az emberi léptékű és független gyülekezetekhez. Az egyházi szeretetszolgálatnak is a helyi gyülekezet az alapja.

A tapasztalat azt tanítja, hogy a feladatok átadása, delegálása specializált hatáskörébe káros hatással volt a gyülekezetekre; megfosztotta őket a tevékenység örömétől, elidegenítette őket a szeretetszolgálatról.

A munkához való jog elsősorban nem materiális jog, hanem lényegi személyiségi jog. Egy társadalom humánusának nem a gazdasági növekedés az igazi fokmérője, hanem a szegénység és a munkanélküliség megszüntetése.

Nemcsak egyéni önzést ismer az emberiség, hanem generációs egoizmust is. A jelen nemzedék most feléli a hasznot és a nyereséget, míg a költségeket az utána következővel fizetletti ki. Pedig kötelesség számunkra úgy átadni a földet, levegőt, vizet, ahogy azt örököltük.

Az emberi civilizációnak fenn kell tartania az egyensúlyt a földi organizmus kozmikus peremfeltételeivel, mert ha ezt az egyensúlyt felborítja, akkor menthetetlenül elpusztul. Civilizációnk kizsákmányolja és uralma alá veti a természetet, de a természet tiltakozik e durva beavatkozás ellen. Nem árt elmélkednünk azon, hogy a Föld bizonyosan túléli a katasztrófát, de mi nem.

E problémákat csak egy általános ökológiai reform keretében lehet megoldani. E reform technikailag lehetséges, nekünk politikailag is akarunk kell.

Az „Újkor vallása” reformra szorul. E reform alapkövetelményei: tiszteljük más lények életét, és szenteljünk figyelmet a természet egésze számára. Az Isten és a természet szétválaszthatatlan; Isten lakozik a természetben és természet az Istenben.

A természetet nem azért szükséges megismerni, hogy uralmunk alá hajtjuk, hanem hogy megértsük és részt vehessünk benne.

A Szabbat igazi értelme szerint Isten a hetedik napon a teremtést azzal tette teljessé, hogy nyugalmat adott, és jelen volt. Az emberiség és a

föld Szabbatja az Isten Szabbatja: ez a világ jövője. Amikor az ember, a föld, az Isten Szabbatját ünnepeljük, már az üdvözülés jövőjében élünk! A fenti emelkedett mondatral zárul Jürgen Moltmannnak, a reménység teológusának elmélkedése az ökológiai reformról.

Összeállította:
Szent-Iványi István

Magyar nyelvű unitárius gyülekezeti est Bécsben

Szépfolusi István, Bécsben élő evangélikus esperes, író, a Burgerlandban élő magyarok evangélikusok lelki gondozója megkérte Orbókné Szent-Iványi Ilona lelkész nőt, hogy a Bécsben egyre szaporodó számban élő unitárius hívek számára tartson unitárius istentiszteletet, június 5-én, vasárnap du. 4 órakor.

Az istentiszteletet követő irodalmi esten az ismert unitárius író, rendező Török Tamás tartott előadást nyomdában lévő regényéről, „Erdélyi Mefisztó” címen.

A kedves és meghitt eseményt, jó lenne a jövőben többször is megismételni.

Velencei tanácskozás

Az emberi jogok, a vallás- és lelkiismereti szabadság kérdései, valamint a nemzeti kisebbségek jogai álltak annak a tanácskozásnak a középpontjában, amelyen a helsinki okmányt aláíró 35 országból vettek részt társadalomtudósok, egyházi személyiségek és kormányképviselők.

A febr. 3–6. között megrendezett konferencián részt vett Bugár Péter, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettese, aki ismertette az emberjogi konferencia résztvevőivel az Országgyűlés decemberi ülészakán elhangzott beszámolót és vitát az állam és egyházak viszonyáról Magyarországon.

Az elnökhelyettes március 24-én tájékoztatta az egyházi, felekezeti lapok szerkesztőit és újságíróit a velencei tanácskozásról. Beszámolt arról, hogy a vita során a különböző világnézetet, meggyőződést tükröző előadások, hozzászólások alkotó légkörben folytak.

(Új Ember)

DIALÓGUSRA VÁRVA...

— Adalék az unitárius marxista párbeszédhez —
Elhangzott 1987. dec. 15-én a Magyar Filozófiai Társaság Valláselméleti Szakosztályának Lukács József tiszteletére rendezett tudományos emlékülésén.

A Magyarországi Unitárius Egyház elméleti és vallásgyakorlati tevékenységének a vizsgálata szinte a legutóbbi időkig nem szerepelt a keresztény—marxista párbeszéd egyre bővülő irodalmában. Mind az ebben a témakörben megjelent vallásos kiadványok többségéből¹, mind a nem hívő kutatók publikációiból hiányzik a magyarországi unitáriusok vallási életének a bemutatása.²

* * *

Egy jövőbeni termékeny dialógus kibontakoztatásához mindenekelőtt azokat az okokat kell feltárunk, amelyek eme *terra incognita* kialakították. A kutatás mai stádiumában — nem föladván a későbbi teljesebb kép kimunkálásának az igényét — meg kell elégednünk néhány, bizonyára továbbpontosítható, esetleg korrigálandó, tényező fölvilágításával.

Egyfelől a marxista valláselméleti kutatások történetében jelentős fordulatot eredményező dialógusok, a protestáns—marxista és a katolikus—marxista párbeszéd, kezdeti elsősorban a vallási közösségeknek a társadalmi—politikai tevékenységét vezérlő tanításokról (a szociális enciklikák, a szolgálat-, ill. a diakóniai teológia, a munka keresztény és marxista értelmezéséről stb.) és a vallásos és nem vallásos antropológia hasonlóságáról/különbségéről folytak³. Nem került sor olyan ontológiai alapvetések vizsgálatára, amelyek révén esetleg felvetődhetett volna, hogy az unitarizmus, főleg annak modern, ún. univerzalista formája, számos, a más keresztény fölfogásokhoz képest lényegesen több, a marxista filozófiával közös elméleti előfeltételezést tartalmaz.

Az unitárius, de szabadelvű kereszténység teológiájának komplex vizsgálata mindmáig hiányzik, ugyanis a Bart-féle „dialektikai teológia” elemzése került a protestáns irányzatokat tanulmányozó valláselméleti kutatások homlokterébe mint a régi, racionális—liberális, teológia meghaladásának kizárólagos lehetősége.

Másfelől a Magyarországi Unitárius Egyház sajátos vallási—társadalmi helyzete olyan szituációt eredményezett, amelyből az következett, hogy a többi keresztény egyházakhoz és felekezetekhez való viszonyulásuk hosszú távon érvényes elkülönülésre predesztinálta őket. Ennek a „kivülállás”-nak az eredete mind

a teológia, mind a vallási praxis, mind a felekezeti politika területére elvezet.

A reformáció antitrinitárius ágát valamennyi történeti keresztény egyház⁴ elutasítja — dogmatikai alapon. Ez az elméleti ellentét olyan gyakorlati következményekkel járt, hogy egyrészt már az egyházalapítást (1568) követően az unitáriusok számára nemcsak a római katolikus, hanem a református erdélyi fejedelmek uralkodása is az ellenreformáció egy specifikus korszakának bizonyult, később a Habsburg fennhatóság pressziója sújtotta őket, mint a többi protestáns egyházat. Másrészt a magyarországi unitáriusok nem tagjai a kereszténység nemzetközi és hazai ökumenikus szervezetének, a hitelvi különbségek miatt.⁵

Az ún. történelmi protestáns egyházak folyamatosan működtek, az unitáriusok vallási közösségei azonban csak a kiegyezés után, tulajdonképpen a XIX. század utolsó három évtizedében eresztettek újból gyökeret a mai Magyarország területén. Számbeli gyarapodásuk arra az időszakra esett, amely korszakot vallástörténeti terminológiával az „ébredési mozgalom” korának nevezünk. Esetenkénti missziós tevékenységük — főként a református egyházzal kapcsolatban — nem volt konfliktusoktól mentes.⁶

Az unitárius hitelvek és vallási gyakorlat alakulását nem a német, hanem az angolszász hatások befolyásolták. Nemzetközi kapcsolataik elsősorban Angliára és Amerikára irányultak, s kevésbé volt jelentős a kontinensről származó motiváció.⁷

A dialógus kibontakozását gátló tényezőket tehát a marxista valláselméleti kutatások hiányosságaiban és az unitáriusoknak a más keresztény egyházak közötti relatív elkülönültségében véltük fölfedezni.

Mármost: megváltoztathatatlan szituáció ez, avagy a továbblépés lehetőségei immár adóttak?

Nos, a marxista kutatási program kialakításának nincsen akadályai. Kiinduló föladatunk az unitárius teológia történeti feltárása. Egyfelől végig kell járnunk azt az utat, amely Dávid Ferenc antitrinitárius hitvallásától indult, és előbb a Blandrata György-féle, később a dézsi egyezés (1638) szükségszerű kompromisszumán át a Szentábrahámi L. Mihály: A keresztény hit-tudomány összege az unitáriusok szerint c. munkájában rögzített teológiai rendszerben jutott nyugvópontra, majd Kriza János és Ferencz József püspöksége idején a fölvilágosodás eszmerendszerével mélyesen harmonizáló dávidferenci tanítást föllevenítve, a XIX. századi liberális teológiai hatások, főleg a radikális racionalizmus beépülé-

sével az értékkereszténység koncepcióhoz vezetett. A mai unitárius elvek megértéséhez ennek a teológiai-történeti korszaknak, kiváltképpen kezdetének és végső állomásának, a beható vizsgálata nélkülözhetetlen.

A kezdetet illetően kedvező a helyzet: az unitárius vallási szervezetek reformációkori születésének eszmetörténeti környezete gazdagon dokumentált.⁸

Az unitarizmus tanításának teológiai megalapozása a XVI. századi antitrinitárius teológusok munkásságában gyökerezik. Az egyházalapító Dávid Ferenc a reformáció radikális, racionális indíttatású gondolkodóit megismerve, azok elméleti eredményének a fölhasználásával és saját, humanista módszerű biblicizmusával jutott el a trinitás és Krisztus imádásának a megtagadásához. Az unitáriusok mártírhalált halt első püspökétől nem maradt fenn a keresztény teológia összes kérdéseit rendszeres és végleges formában felölelő munka. A szorosán vett dogmatikai álláspontjának rekonstrukciója alapján azonban föltehetőleg hamarosan bizonyíthatóan eldönthető lesz a kérdés, miszerint: Dávid Ferenc egyistenhite a keresztény eszmetörténet fejlődésében zsákutcának bizonyul-e, vagyis visszaesésnek tekinthető, akár a mohamedánok vagy az ariánusok monoteizmusa — ahogyan azt a korabeli kritikák is gyakorta hangsúlyozták —, avagy éppen ellenkezőleg, az erdélyi antitrinitarizmus a vallásos szabadgondolkodás korának legfejlettebb formáját képviseli. Miután unitárius—marxista párbeszéd kapcsán a keresztény felekezetek és egyházak, a magyarországi vallásos közösségek egymáshoz való viszonyának a kérdése is megkerülhetetlen, talán nem érdektelen számunkra egy, a teológusok közötti dialógus inspirálása a reformáció antitrinitarizmusának genezisére feltárva, lehetséges, hogy olyan új érveket nyerünk, amelyek az ökonómiai háromságfogalom ismételt vizsgálatára készíthetik a keresztény hittudósokat.⁹

A vizsgált teológiai-történeti korszak befejező periódusát azért kell részletesen tanulmányoznunk, mert a mai magyarországi unitáriusok hitvallását¹⁰ éppen a dogmakereszténységet elvető, a *semper reformari debet* elvét hangsúlyozó, a lelkiismeret belső tekintélyét a középpontba állító, mondhatni, individuális unitarizmus fundálja. Ez az angol (J. Martineau) és főként amerikai (W. E. Channing) hatásokat is szintetizáló teológiai szisztéma úgy alapozza meg a hitvallást, hogy bár természetesen tekinti az eszmerendszer további átalakulását, mégis óvatosságra int: „az újabb társadalmi eszmékkel való érintkezés következtében a vallásos ideológiának egy újabb fejlődési processzusa van kibontakozóban, amelynek eredményeit csak akkor ajánlatos

átvenni, ha helyességüket és életrevalóságukat, illetőleg már kellő tapasztalattal rendelkezünk¹¹.

Melyek lesznek azok az új teológiai elképzelések, amelyek átvételétől Varga Béla óvja az egyházat? Nos, az unitárius teológiai történet feltárásában másfelől az lesz a marxista valláskutatók fődadata, hogy a századunk második harmadában a vallási praxisban is egyre erősebben tért nyerő szabad vallásos teológiai rendszereket tanulmányozzák. Rudolf Ottó munkássága jól ismert, közvetlen hatása az univerzalista unitarizmusra minden bizonnyal kimutatható. Az amerikai vallásszociológusok egyes elméleti észrevételei is beépültek a vallási toleranciát mindennél fontosabb elvként hangsúlyozó ökumenikus mozgalom elméleti rendszerébe. Az egység, a vallásos emberek egységének megteremtését a különbözőség megtartásával kísérel meg a modern unitarizmus. Ez a kereszténységet illetően már a múlt században megfogalmazódott, miszerint minden keresztény vallás Jézus tanításán alapszik, vagyis Jézus a vallásalapító, és a sokféle egyház kialakulása az újszövetség különböző értelmezéséből következik. „A keresztények között — mondja az Unitárius Káté — Jézus személyéről és tanításáról különböző felfogások keletkeztek. A felekezetek ezen különböző hitfelfogások követőiből alakultak ki¹².”

Az unitárius értelmezés tehát a kereszténység különféle megjelenéseit ontológiai értelemben azonosnak tekinti. Csak episztemológiai differencia van, és ami igen lényeges az ökumené szempontjából: axiológiai aspektusból a hierarchizálás lehetőségét is elvetik, sőt saját egyházuk számára sem követelnek semmiféle kiváltságot. „A világon élő keresztényeket ... testvéri egységbe fogja össze Jézus tanítása.”¹³

A testvéri egység kiterjesztése minden vallásos emberre, sőt mindazokra, akik elfogadják a szabad vallások tanításában megjelenő etikai normákat, már a szó hagyományos értelmében vett teológiai rendszerrel nem alapozható meg. Az univerzális unitarizmus eszmerendszere — jóllehet, más úton — eljuttott ahhoz a ponthoz, amelyet a „dialektikai teológia” következetes végigvitelével elért, ahol „a protestantizmus önmegvalósító önfelbomlása elérkezik önmaga meghaladásának határára”¹⁴.

* * *

Az unitárius—marxista párbeszéd megkezdésének időszerűségét kívánta hangsúlyozni e néhány gondolat. „A dialógus objektív és szubjektív feltételeiért persze nap mint nap harcot kell vívni — így tanított bennünket Lukács József professzor, de nyugodtan mondható: e harc jó kimenetelének reális lehetőségei mindkét oldalon oldottak”¹⁵.

JEGYZETEK

1. A csaknem egyetlen kivétel az unitárius témákat gyakran, mondhatni, rendszeresen közlő *Theologiai Szemle*.
2. Az áttörést az ez évben kiadott: *A magyar protestantizmus 1918—1948 c. tanulmánykötet* (szerk.: Lendvai L. Ferenc, Kossuth, 1987) jelentheti, amelyben Szigeti Jenő: *A magyarországi unitárius egyház* címmel (171—187. old.) publikál színvonalas egyháztörténeti dolgozatot. Kár, hogy az egyébként igen értékes, a maga nemében páratlanul teljes, tényleg hiánypótló kötetből kimaradt, mind a szabadegyházak, mind az unitáriusok hitvallását megalapozó modern (XIX—XX. sz.) angolszász teológiai kísérletek bemutatása.
3. A dialógus kezdeti szakaszára vonatkozólag ezt írja Lukács József: „elsődlegesen azokból (főként társadalomszemléleti, antropológiai, etikai) problémákból kell válogatnunk, amelyek vitájából a gyakorlat, a különböző világnézetű emberek kapcsolatának gazdagodása, közös felelősségvállalásának gyarapodása várható”. *Marxizmus—kereszténység—protestantizmus*, szerk.: Kocsis Elemér és Poór József, Kossuth, 1982, 22. old.
4. Ortodoxok, katolikusok, luteránusok és kálvinisták.
5. Az 1948-tól működő szervezet előbb a Krisztus-hit megvallását tekintette tagsági követelménynek, majd az 1961-ben Új-Delhiben megrendezett konferencia határozata alapján a trinitás-hit megvallása lett az Egyházak Világszövetségéhez való tartozás kritériuma.
6. Vö. Szigeti Jenő: l. m., különösen 171—178. old.
7. Az erdélyi unitáriusok a XIX. század közepétől kerülnek az angol és az amerikai unitáriusokkal kapcsolatba. Az „Unitárius és más szabadelvű vallásos gondolkodók és munkások nemzetközi tanácsának”, az *International Council of Unitarian and other Liberal Religious Thinkers and Workers*-nek a megalakulásától (Boston 1900. május 25.) tagja az egyház. Az Unitáriusok Világszövetsége ma (1969-től) az *International Association for Religious Freedom* néven működik. Vö. Erdő János: *Teológiai tanulmányok*, kiadja az Unitárius Egyház, Kolozsvár-Napoca 1986, különösen 236—302. old.
8. Az MTA Irodalomtudományi Intézete reneszánsz kutató csoportja jóvoltából napvilágot látott *Humanizmus és Reformáció* sorozatban megjelent művek (beleértve a Balázs Mihály: *Az erdélyi antitrinitarizmus az 1560-as évek végén* című kandidátusi disszertációjából írt kiadás előtt álló könyvet is), továbbá a Régi Magyar Nyomtatványok, Régi Magyar Költők Tára kötetek a korszak eszméleténeki vizsgálatának maximálisan kedvező feltételeit biztosítják.
9. Nem térhetünk ki ebben a rövid dolgozatban az ökonómiai trinitás fogalom vizsgálatára. Annyit kívánunk mindössze megjegyezni, hogy egyfelől a Varga Béla-féle teológiai értelmezés szerint „Az ökonómiai szentháromság csak kifejezőmóddal emlékeztet a régi dogmákra, s mint ilyen, nincs ellentétben az unitárius keresztény felfogással”, továbbá az Eph. 1,10, és 3,9, bizonyára az újragondolást inspirálhatná.
10. Az Unitárius Káté, Ferencz József püspök szerkesztésében, a múlt század végi teológiai megalapozást tükrözi. Legutóbb 1973-ban adták ki az átdolgozott kiadást. A későbbi idézeteket ebből vesszük.
11. Varga Béla: *Dávid Ferenc és az unitárius vallás*, Magyarországi Unitárius Egyház Budapest, 1979, 73. old.
12. *Unitárius Káté*, 8. old.
13. Uo.
14. Lendvai L. Ferenc: *Protestantizmus, forradalom, magyarság*, Akadémiai 1986, 55. old.
15. *Eszmények és választások*, Kossuth 1983, 321. old.

Erdélyi Mefisztó

A tervek szerint lapunk megjelenésével körülbelül egyidőben kerül a könyvesboltokba Török Tamás *Erdélyi Mefisztó* c. regénye, amely egyházunk alapítási éveinek küzdelmeit, s a fennmaradásért folytatott később élethalálharcot tárgyalja, középpontban Dávid Ferenc és Blandrata György alakjával. Első híradásként közöljük a könyv borítólapjának belső részén található ismertető szöveget kissé rövidítve.

A három részre szakadt Magyarország harmadik részében, az erdélyi fejedelemségben, amelyet eleinte hivatalosan „az önálló Magyarországnak” neveztek, és csak később tértek át a megmásíthatatlan elnevezésre: „Erdély”, 1563-ban megjelent az első fejedelem új udvari orvosa a sok vihart megélt laikus teológus és tekintélyes természettudós, az olasz Giorgio Blandrata. A római és a spanyol inkvizíció rémuralmának idején a Krisztus-gondolkodású kereszténység visszaállításának eszméjét hozza magával és egy erről szóló könyvet, amelyet a Genfben mártírhalált halt spanyol orvos, Miguel Serveto írt. A könyvet Dávid Ferencnek adja át, hogy ezzel kezdetét vegye az inkvizíciós dogmatizmussal szemben most már semmiféle megalkuvást nem ismerő új egyház, az egyistenhívő keresztény egyház megalapítása. A forradalmi gondolatot forradalmi cselekvés követi, amely népfőlemeléssel és túlkapásokkal három éven át határozza meg a fejedelemség életét. Eszméjének halált megvető emberiségét tekintve világforradalom volt ez, az egyetlen magyar földön sarjadt világforradalom hatásának az állam sem tudott ellentállni, maga az állam is forradalmárnak állt, három gyönyörűsége évre dogmatizmus- és vérontásellenes államalakulat jött létre Erdélyben. Aztán úgy történt, ahogyan magukra hagyott országokban és nemzetekkel történni szokott: az emberiség-vendégszerződést megbuktatták, az eszmehordozók sorsa a szokásos megvásároltatás vagy egymás által való fölfaladás lett, mert idő volt rá, szép ráérősen, de vajon miért mégsem végérvényesen?

Regényében az író ezt a tizenhatodik századi történetet akarja elmondani, és nem örökérvényű tanulságokat fölmutatni. Vagy még kérdezni is szeretne egyet-mást? Talán ilyeneket, hogy bár az emberiség lankadatlanul örökíti az emberiséget és annak példáit, létrejöttétől fogva mindmáig ugyan miért üldözi mégis?

Választ, mivel lehet, hogy még csak nem is kérdezett, természetesen nem vár.

Gorbucsov a Szovjetunió főtájkára levélben válaszolt a KBK budapesti üléséről hozzá küldött levélre, melyet a Reformátusok Lapja máj. 1-jei számában teljes terjedelmében ismertetett. A Reagan elnökhöz küldött hasonló szövegű levélre még nem érkezett válasz.

Jelen számunk tördelését Orbókné Szent-Iványi Ilona főszerkesztő-lyettes végezte.

Tamássy Györgyi

Az alábbiakban tíz unitárius ember nevét soroljuk fel, akik a magyar unitarizmus életében egykoron neves szerepet játszottak. A számozott nevekre 4–6 szóban adható válaszokat — beérkezési határidő 1988. július 31. — kérjük a szerkesztőség címére beküldeni. A legjobb eredményt elérőket könyvjutalomban részesítjük.

1. Dávid Ferenc
2. János Zsigmond
3. Blandrata György
4. Enyedi György
5. Szentábrahámi Lombárd Mihály
6. Aranyosrákosi Székely Sándor
7. Berde Mózsá
8. Brassai Sámuel
9. Borbély István
10. Varga Béla

* * *

A Beregi ünnepi hetek két unitárius vonatkozású dolgot is produkált.

Az ünnepi hét megnyitójára jelent meg a vásárosnaményi tanácselnök-helyettes MIKLÓS ELEMÉR munkája Beregi Irodalmi hagyományai címmel.

A ma élő beregi alkotók közt hosszabban méltatja FELHŐSNE dr. CSISZÁR SAROLTA munkásságát, és megemlíti FELHŐS SZABOLCS szöveggyógyász irodalmi tevékenységét is. Az ünnepi hetek keretében megrendezett 13. Václav Mihály megyei szavalóversenyen osztották ki először a tiszasszalkai iskolaszövetkezet által alapított BALÁZS FERENC-alapítvány Irodalmi díjat. Az alapítvány támogatta és ösztönözte a Szabolcs-Szatmár megyében a helyi irodalmi és olvasómozgalmi törekvéseket elsősorban az ifjúság körében. A szavalóverseny 1000 Ft-os nagydíját, a BALÁZS FERENC plakettet és a könyvjutalmat Néző László atyánkfia nyerte.

A KELET-MAGYARORSZÁG 1988. márc. 19-i, szombati mellékletében (a szombati galéria sorozatban) Csizmadia Attila grafikusművész atyánkfia SZATMARI parasztház című fametszete jelent meg. A megyeszerte ismert művész szép kocsordi plakettet készített kocsordi egyházközségünk jubileumára.

A Hazafias Népfőntban

A HAZÁNKBAN LETELEPEDNI SZÁNDÉKOZÓ ROMÁN ÁLLAMPOLGÁROK HELYZETÉRŐL ápr. 15-én megbeszélést tartottak. Az egyházak képviselői arról szóltak, hogy szeretetből fakadó szolgálataikkal segítenek a náluk jelentkező rászorultakon. Az egyházak képviselői is úgy ítélték meg — egyesek nehézségeit elismerve — hogy a kisebbségi sorsban élők számára nem megoldás ősi szülőföldjük elhagyása. Felhívták híveik figyelmét arra, hogy a népek és nemzetek közötti közeledés, a megértés erősítésének fontosságára.

Az értekezleten egyházunkat Huszti János püspökhelyettes képviselte.

Közös Miatyánk szöveg tervezete

Egy ökumenikus római katolikus és protestáns közös bizottság 1988. márc. 28-án tartott ülésében az alábbi szövegtervezetet fogadta el:

MIATYÁNK

Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy, szenteltessék meg a te neved, jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is. Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma, és bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek, és ne vigy minket kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól, mert a tied az ország, a hatalom és a dicsőség mindörökké. Amen.

Érdeklődéssel várjuk híveink észrevételeit.

Dr. Timkó Imre püspök,

a hajdúdorogi görög katolikus egyházmegye megyéspüspöke, korábban a budapesti katolikus teológiai akadémia dékán-professzora váratlanul elhunyt. Temetése az ősi máriapócsi bazilikában történt. A koelebrációs istentiszteletet dr. Keresztes Szilárd görög katolikus címzetes püspök, egyházmegyei kormányzó vezette. Az elhunyt érdemeit egyháza legmagasabb rangú főpapja, dr. Paskai László esztergomi érsek, a katolikus püspöki kar elnöke méltatta.

Timkó püspök az egyházak közötti egyetértés és az állammal való jó viszony ápolásának híve volt egész életén keresztül. Alelnöke volt a Magyar ENSZ Társaságnak, és részt vett mindazoknak a társadalmi szerveknek a munkájában, ahová szólították. Egyházában ő látta el a püspöki kar külügyi bizottságának elnöki tisztét.

300 000 görög katolikus él Magyarországon, akik a második világháború utáni zavaros időkben is hűségesek tudtak maradni ősi hitükhöz. Az ország keleti részén, és sokan, akik munkát vállalva a fővárosba és környékére költöztek, szemben a szomszédos országok görög katolikus híveivel, háborítatlanul gyakorolhatták ősi rítusukat. A görög katolikus papok házasságban élhettek, s ez kétségtelenül hozzájárult munkájuk társadalmi megbecsüléséhez.

Timkó Imre püspök számtalanszor vett részt egyházunk különböző neves alkalmain, s nyíregyházi püspöki rezidenciáján vendégül látta dr. Ferencz József püspököt, akinek külföldi útja miatt, a temetésén Huszti János püspökhelyettes képviselte egyházunkat.

Az alternatív katonai szolgálatról

Az utóbbi időben élénkebbé váltak a katonai szolgálattal, annak módjával összefüggő eszmecsere. A konstruktív és felelősségteljes vitához az Országos Békatanács Elnöksége is hozzá kívánt járulni, lehetőséget adva a különböző nézetek, megközelítések és álláspontok kölcsönös megismerésére, a nyílt véleménycsere.

Igy került sor március 17-én egy megbeszélésre, amelyen az OBT Elnökségének néhány tagján kívül részt vett a Honvédelmi Minisztérium, a Magyar Külügyi Intézet, az Állami Egyházügyi Hivatal, a KISZ KB, a 4-6-0 békecsoport, az ELTE Jogász Társadalomtudományi Szakollégium képviselője. Az egyházak részéről Bakonyi József templomigazgató és Aranyos Zoltán református zsinati főtanácsos volt jelen.

A megbeszélés résztvevői többször is utaltak a március 14-i parlamenti találkozóra, amelyen Paskai László primás, esztergomi érsek javaslatára — „legyék lehetővé a hívő fiatalok bizonyos csoportjai számára az alternatív katonai szolgálat bevezetését” — Grósz Károly miniszterelnök kijelentette, hogy „az illetékesek vizsgálják a megoldás lehetőségét, s várhatóan a kölcsönös érdekek érvényesülése tükröződik majd a döntésben”. Megállapították, hogy ez a bonyolult, összetett kérdés — melynek nemcsak politikai, de vallási, erkölcsi és társadalmi vonatkozása is van — új megközelítést kíván. Elismerték, hogy a fegyveres katonai szolgálat, mint állampolgári kötelesség és az egyéni lelkiismeret szava, némelyeknél konfliktust okozhat. A találkozón az eltérő nézetek érdemi vitája folyt: egységes álláspont nem alakult ki, és ezért a közös gondolkodást a mostanihoz hasonló demokratikus formában kívánják folytatni. Megállapították ugyanakkor, hogy ebben a kérdésben lehetséges mindenki számára elfogadható megoldás, amely összhangban van társadalmi érdekeinkkel és hazánk szövetségi kötelezettségeivel, s egyúttal feloldhatatlan lelkiismereti konfliktust az egyén számára sem idéz elő. Az alternatív szolgálat megoldására több konkrét javaslat is született, melyekről tájékoztatják az illetékes állami szerveket.

MUOSZ

sajtótájékoztató

Az ápr. 18-i találkozón Pozsgay Imre a HNF főtitkára tartott értékes tájékoztatót a hazai élet legjelentősebb problémáiról. Megemlékezett Szent István király államalapító érdemeiről halála 950. évfordulója alkalmából. A tájékoztatót egyházunkat Orbókné Szent Iványi Ilona képviselte.

„A székely művelődés évszázadai”

A fenti címmel izléeses kötet jelent meg május végén a Panoráma Könyvkiadónál, Balás Gábor szerkesztésében. Tizennyolc szerző mondotta el olvasmányos stílusban ismereteit a székely művelődés különböző területeiről, szervezetükről és falusi törvényalkotásukról, népművészeti emlékeikről, oktatásügyükről, diákjaik külföldi tanulmányjáról, irodalmukról, zenéjükéről, képzőművészeti alkotásukról, a kárpátokon kívül rekedt székelyekről, egészségpedagógiájukról.

A kiadó által felkért szerzők között ismerek közelebbről egyházi köreinkből, Kovács Pétert, a László Gimnázium nyugdíjas igazgatóját, aki a székelyek oktatásügyét dolgozta fel és Szász János unitárius lelkészt, teológiai intézetünk igazgatóját, aki a külföldet járt (úgynevezett peregrináló) székely unitárius jeles férfiaktól mutatott be néhányat. Olvasva értékes sorait, Enyedi György, Árkosi Gelei Benedek, Szent-ábrahám Mihály, Aranyosrákosi Székely Sándor, Kriza János és Balázs Ferenc értékes méltatását, akaratlanul is két gondolat merül fel bennünk: Nem lehetett volna még több unitárius értéket feltárni a kötetben?!, ez az első. A második pedig: Bennünk unitáriusokban van valamiféle állandó sértődöttség, hogy a világ nem veszi tudomásul, vagy hamis képet ismer szellemi nagyjainkról. Azt hiszem ebben van is igazság, de úgy gondolom ebben elsősorban maguk az unitárius tollforgatók hibásak.

Hírek

MALENKOV TEMETÉSE. Nyolcvanhat éves korában Moszkvában elhunyt Georgij Makszimilianovics Malenkov, egykori szovjet miniszterelnök. A pravoszláv egyház szerződés szerinti temették el. Amint a szovjet híradások is rámutatnak, Malenkov az első volt szovjet miniszterelnök, akit ilyen módon kísérték végső útjára. — Politikai pályafutását Sztálin személyi titkáráként kezdte. A háború alatt a szovjet légierők felelőse volt. A háború után a Politbüro tagja, majd a párt Központi Bizottságának másodtitkára és miniszterelnök-helyettes lett. Sztálin halála után rábízták a miniszterelnöki tisztre. Hruscsov energiaügyi miniszterre fokozta le, 1961-ben pedig „pártellenes tevékenység” indokával kizárták a pártból. Ettől kezdve teljesen visszavonult a politikai élettől, a hetvenes években visszatért a pravoszláv egyház közösségébe, egyházközségi vezető lett az egyik moszkvai plébánián. (Új Ember)

II. János Pál pápa a 75 éves korában nyugalmába vonult India Buhar államának püspöke, U. E. McGarry helyébe — ő volt az utolsó nem bennszülött katolikus püspök — Georg V. Saupint nevezte ki püspökké.

Lancasterben tartották évi közgyűlésüket az angol unitáriusok. E város egyeteme adott otthont az ülés résztvevőinek. A megnyitó ülésen a meghívott és egyházunk képviselőiben azon részt vevő püspökünket, dr. Ferencz Józsefet, a külföldi küldöttek közül elsőnek kérték meg a felszólalásra, aki egyházunk üdvözlésének tolmácsolása mellett rámutatott arra, hogy egyházunk súlyos helyzetben van. Erdélyből Magyarországra mintegy 10 000 ember jött át és óhajt letelepedni a romániai hatóságok ellenük tanúsított magatartása miatt. A közgyűlésen résztvevők perselygyűjtés formájában 500 angol fontot adtak össze e menekültek megsegítésére, mely a bankban beváltva rendelkezésre áll.

A neves debreceni református kollégium összes emlékszik meg az intézet fennállása 450. évfordulójáról.

Gyököcssy Endre dr. ny. református lelkész, pásztorálpszichológus, kutató professzor írásból újabb érdemes válogatás jelent meg, mely a Protestáns Könyvesboltban megvásárolható. Az 1920–30. évek között unitárius teológiát tanultak igen sokszor hallhatták dr. Varga Béla akkor teológiai professzor, későbbi püspök előadásain a figyelmeztést, hogy aki jó pap akar lenni, annak a nevelés és a lélektan tudományában is — az előírtnál mélyebben kell elmélyülnie. Nagyon is igaza volt.

A dr. E. Piekett, az IARF elnöke által szerkesztett és az amerikai szórványunitáriusok közt mintegy 4000 példányban kézen forgó Quest (kereső) húsz amerikai unitárius és univerzalista személyiség nevét közli — köztük a legismertebbek Jefferson, Channing, Emerson, Parker nevei — és a nevek mellett 3-4 szóban ismerteti a személyiségek jelentőségét. Egyben közli néhány könyvnek a címét is, ahol e személyekről az érdeklődő olvasó többet is megtudhat életükről és tevékenységükről.

K. H. Ting kínai protestáns püspök küzdelmes életútján át ért el néhány éve magas tisztségében világszerte megbecsülésre. Egyik barátjához írt levelében hazája küzdelmes éveire visszaemlékezve írta, hogy népének szolgálatát jelenti azt, hogy az ember érezze, miszerint nem az emberek, hanem maga az Isten állította őrhelyére.

Lapunk múlt számában könyvismertetést közöltünk Rezi Elek tollából, melyben az új angol unitárius énekeskönyvet ismerteti. E vonatkozásban jegyezzük, hogy az új angol unitárius énekeskönyv szerkesztő bizottságában tevékeny és érdemes munkát végzett **Kereki Gábor**, egykoron kocsordi, később budapesti lelkész, aki néhány éve croydoni lelkészi állásából ment nyugalmába.

Gyarmathy Endre ny. erdőmérnök 94 éves korában rövid szenvedés után Budapesten márc. 13-án elhunyt, ahol testvére és sógora gondozták élete utolsó éveiben. Kiskundorozsmán történt temetésén ápr. 8-án a szolgálatot Kelemen Miklós végezte. A család az elhunyt emlékére 1000 Ft-ot adományozott az Unitárius Élet fenntartási költségeire.

Badóczy Zoltán NSZK-ban élő unitárius testvérünk az elmúlt év folyamán 25 DM-t adományozott lapunk céljaira. Ezt az összeget arra használtuk fel, hogy biztosítottuk **Orbókné Szent Iványi Honának** a frankfurti IARF ülésre történő kintazásához szükséges devizát. Köszönjük.

Kádár Ferenc ny. tengerészkapitány, a budapesti unitárius gyülekezet tb. presbitere, ápr. 21-én elhunyt. Temetésén a lelkészi szolgálatot máj. 5-én Bencze Márton lelkész közgyűgyagzó végezte. Emlékét megőrizzük.

A református Baranya c. ápr. 18-án Benda Kálmán történész a Ráday gyűjtemények igazgatója tartott előadást melyről a Reformátusok Lapja máj. 1-jei száma röviden beszámolt. Sajnáljuk, hogy a Mohács utáni időszak ismertetése rendjén a szerző nem tett említést arról, hogy e korszakban Baranyában jelentős unitárius mozgalom is volt. Az előadást sajnó más irányú elfoglaltságunk miatt unitárius megfigyelő nem hallgatta meg, s e megjegyzésünk csak a beszámoló szükségzavú megjegyzésére utalt.

A Magyar Televízió 1988. május 1-jei Gondolkodó c. műsora a néprajzkutatás aktuális kérdéseivel foglalkozott. Az adásban több neves kutató mellett nyilatkozott **Szent-Iványi István** fia is, az MTA Néprajzi Intézetének tudományos munkatársa, a szociológiai módszerek és kutatások alkalmazásáról a néprajz területén.

Szeretettel köszöntjük **Lehel László**, evangélikus lelkészt, lapszerkesztőt, a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának új főtitkárát. Lehel László ápr. 1-jén vette át e tisztelet a távozó Görög Tibortól, aki Genfben az Egyházak Világtanácsától kapott meghívást.

Az **Evangélikus Élet** új főszerkesztője **Tóth Szöllős Mihály**, Bács megyei evangélikus esperes lett. Testvérnapunk új szerkesztőjének sok sikert kívánunk, munkájához.

Az **Élet és Irodalom** e. hetilap 1988. ápr. 1-jei számában a 14. oldalon **Török Tamástól** Húsvét előtt címmel, regényrészlet jelent meg. Nem említik viszont, hogy a közölt regényrészlet **Török Tamásnak** sajtó alatt levő Erdélyi Mefisztó c. regényéből való.

BARTÓK BÉLA HAZATÉRT HÁM-VAINAK ELHELYEZÉSÉRE 1988. júl. 7-én du. 3 órakor kerül sor a Farkasréti temetőben az unitárius egyház szertartása után.

Dr. Török Attila és felesége dr. Radó Eszter Soma nevű fiuk megkeresztelésére a családi otthonban került sor 1988. febr. 26-án. Jelen volt a család tagjain kívül Tatay Sándor író, akinek a javaslatára választották az újszülött nevéül a Soma nevet. A keresztelést dr. Ferencz József püspök végezte. A család 1000 Ft-ot adományozott az Unitárius Élet javára.

Dr. Fery Tibor v. miniszteri tanácsos, kolozsvári kollégiumunk egykori másvallású diákja 88 éves korában Budapesten elhunyt. Temetésére ápr. 12-én került sor a napilapok híradása szerint. Emlékét az elhunyt vendégek között kegyelettel őrizzük.

Dr. Pap László egykori budapesti református teológiai professzorra, az ösztövétségi tudományok doktorára, a jeles tudósra, az 1945 utáni református kibontakozás munkására emlékeztek. **Dr. Ravasz László** püspök hűséges közeli munkatársa volt. Később a megváltozott körülmények hallgatásra, félrevonulásra ítélték, rövid ideig Murgán volt segédlelkész, majd nyugalmába vonult. Régi barátaival később is örömmel találkozott, bár ezek száma az idővel megfogyatkozott. Születése 75. évfordulóján emlékezett meg róla a Reformátusok Lapjában **dr. Bolyki János** professzor — bölcs mértéktartással.

A baptista egyház áprilisban tartotta tisztújító közgyűlését. Ezen teljes egyhangúsággal az eddigi elnököt, **Vlezián János** lelkészt erősítették meg e tiszteben. Alelnök **Révész Benjámin**, egyháztitkár **Györi Kornél**, aki egyben a Békehírnök felelős szerkesztő tiszteit is ellátja. A közgyűlés köszönetet mondott a nyugalmába vonult **dr. Szakács Imre** alelnöki munkásságáért.

Dr. Kacziba József római katolikus püspököt ötven évvel ezelőtt szentelték pappá az Egyetemi templomban. Fél százados papi jubileumi aranymiséjét ápr. 5-én Vácott tartotta, melyen **dr. Paskai László** primás vezetésével a püspöki kar tagjai közül is sokan részt vettek.

Sándor István a Hazafias Népfront ny. osztályvezetője 69 éves korában váratlanul elhunyt. Nagy részvét mellett temették a Farkasréti temetőben máj. 6-án. Elhunytát mi is őszinte részvéttel gyászoljuk.

Szent István király halálának 950. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségekkel egyetértve, mi is áldozunk az első magyar király áldásos élete és munkássága emlékének.

A **KBK** Budapesten tartott tanácskozása alkalmából adott fogadásra **dr. Tóth Károly** püspök-elnök meghívta, **dr. Ferencz József** püspököt. Püspökünk részt vett a fogadáson, ahol sok régi és újabb ismerőssel találkozott, a külföldi résztvevők körében is.

UNITÁRIUS ÉLET

Laptulajdonos
a Magyarországi Unitárius Egyház

Felelős szerkesztő és kiadó:
Dr. Ferencz József

Felelős szerkesztőhelyettes:
Szent-Iványi Iona

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:
V., Nagy Ignác u. 4. Budapest, 1055
Telefon: 113-094

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkiadó postahivatalnál, a hírlapkiadóknál, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest V., József nádor tér 1. — 1900 —, közvetlen ülvagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámra.

Évi előfizetési díj 60,— forint
Egyes szám ára 10,— forint

INDEX: 25 842

Egyetemi Nyomda — 88.6734 Budapest, 1988
Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató
HU ISSN 0133—1272